

INTEGRATSIOONIGA SEOTUD SUBJEKTIDE, SÜNDMUSTE JA INSTITUTSIOONIDE KÄSITLEMINE EESTI – JA VENEKEELSES PRESSIS

PIIA TAMMPUU

Integratsiooniteematikaga seonduvate sündmuste, subjektide ja institutsioonide analüüs otsib ühelt poolt vastust küsimusele, kelle “hääled” integratsiooniprotsessis domineerivad ning kelle arvamustega meedia antud küsimuses arvestab, teisalt aga, milliste sündmuste ja ettevõtmiste kajastamise kaudu luuakse avalikkuses ettekujust realselt toimivast tintegratsiooniprotsessist. Nendele küsimustele vastuste leidmiseks analüüsiti 1999.a integratsiooniprotsesside meediamonitoringu raames lähemalt eesti- ja venekeelses pressis integratsiooni- ja rahvussuhete teemal kirjutavate autorite ning intervjueeritavate rahvust ja staatust, lugude kirjutamisel kasutatud info- ja arvamusalikaid, integratsiooni ja rahvussuhetega seotud sündmuste ja projektide kajastamist ning integratsiooniprotsessi toetavate või suunavate institutsioonide ja organisatsioonide hinnangulist käsitlemist.

Autorid ja allikad

Integratsiooni ja rahvussuhete teemal kirjutavate autorite eristamine rahvuse ja staatuse alusel võimaldab üldistavalt hinnata eesti- ja venekeelse ajakirjandusruumi avatust ning arvamusepositsioonide paljusust integratsiooniprotsesside ja rahvusküsimuse kajastamisel. Autorite analüüs näitab, millistel rahvus- ja staatusgruppidel on Eesti ühiskonnas vaadeldavas küsimuses ligipääs eesti- ja venekeelsele trükimeediale ning sellest tulenevalt ka võimalus avalikkuse arvamuste, kujutluste ja hoiakute kujundamiseks.

Autorite eristamisel rahvuse alusel ilmnes, et nii eesti- kui ka venekeelses pressis võtavad integratsiooniteemal sõna valdavalt oma rahvuskogukonna esindajad. Kahes eralditoimivas ajakirjandusruumis kulgevas integratsioonidebatis kohtab mitte-eestlastest autoreid eestikeelses ja eestlastest autoreid vastavalt venekeelses pressis veel kahetsusväärset harva. (vt Tabel 1).

Tabel 1. Autorite jagunemine rahvuse alusel eesti- ja venekeelses ajakirjanduses

Autori rahvus	Eestikeelsed ajalehed		Venekeelsed ajalehed	
	N	%	N	%
Eestlane	233	93	18	9
Mitte-eestlane Eestist	15	6	179	90
Venemaalane	1	0,5	1	0,5
Muu välismaalane	1	0,5	1	0,5
Kokku	250	100 %	199	100 %

Antud asjaolu viib tõdemuseni, et kahe ajakirjandusruumi, eesti- ja venekeelse trükimeedia vaheline kommunikatsioon on veel napp. See näitab ka, et erinevate kogukondade esindajate arvamused ja sõnavõtted esinevad nii eesti- kui ka venekeelses pressis pigem vahendatult, mis suurendab tõenäosust, et konkreetne arvamus või sõnum võib kaotada oma autentse mõtte ja tähenduse ning jõuda lugejani moonutatud värvingus või teise konteksti asetatuna.

Edastatava informatsiooni autoriteetsuse ja usaldusvääruse seisukohalt on oluline arvestada ka autorite staatust. Erinevusi eesti- ja venekeelse pressi vahel ilmnes selles aspektis rohkem. Ajakirjanike kõrval osutus teiste staatusgruppide osakaal integratsiooni- ja rahvussuhete teemaliste materjalide avaldamisel suuremaks eestikeelses pressis. Võrreldes venekeelse pressiga, võtavad eestikeelsetes väljaannetes integratsiooni- ja rahvusküsimustes märgatavalt sagedamini sõna näiteks eksperdid ja kultuuritegelased, aga ka tavakodanikud. Venekeelses pressis esineb seevastu mõnevõrra rohkem poliitikute sõnavõtte (vt Tabel 2).

Tabel 2. Autorite jagunemine staatuse alusel

Autori staatus	Eestikeelsed ajalehed		Venekeelsed ajalehed	
	N	%	N	%
Ajakirjanik	155	63	158	79
Poliitik	16	6	19	10
Ametnik	12	5	7	4
Ekspert	41	16	5	3
Tavakodanik	26	10	10	5
Kokku	250	100%	199	100%

Integratsiooni ja rahvusküsimuste kajastamise suhtes iseloomustab eestikeelset pressit seega laiem vahetute arvamuste ja seisukohtade spekter. Samuti võib eestikeelsest pressist leida ekspertarvamuse näol autoriteetset ja usaldusväärset informatsiooni märksa enam kui venekeelsest pressist.

Lisaks erinevate rahvus- ja staatusgruppide esindajate isiklikele seisukohavõttudele on arvamustespektri ulatust ajakirjanduslikus integratsioonidebatis võimalik hinnata ka intervjuueeritavate ja arvamusalallikate põhjal.

Intervjuuzhanri kasutas seisukohtade ja arvamuste vahendamiseks aktiivsemalt venekeelne press, kus intervjuueeritavateks olid sagedamini just eestlastest isikud (Vt Tabel 3).

Tabel 3. Intervjuueeritava rahvus (võib ka välja jätta)

Intervjuueeritava rahvus	Eestikeelsed ajalehed	Venekeelsed ajalehed
	N	N
Eestlane	4	20
Mitte-eestlane Eestist	5	15
Venemaalane	1	5
Muu välismaalane	1	2
Kokku	11	42

Staatuseliselts esines intervjuueeritavate seas mõlemakeelses pressis enam poliitikuid, venekeelses pressis ka ametnikke ja eksperte või kultuuritegelasi (Vt Tabel 4).

Tabel 4. Intervjuueeritava staatus (võib ka välja jätta)

Intervjuueeritava staatus	Eestikeelsed ajalehed	Venekeelsed ajalehed
	N	N
Poliitik	7	20
Ametnik	0	9
Ekspert	3	8
Ajakirjanik	0	2
Tavakodanik	1	3
Kokku	11	42

Intervjuu kasutamine ajakirjanduslikus integratsioonidebatis näib nii eesti- kui ka venekeelses pressis täitvat eeskätt ametliku-poliitilise seisukoha esindamise funktsiooni.

Ka allikate analüüs näitas, et info- ja arvamusallikana kasutatakse integratsiooniteemaliste lugude puhul mõlemakeelses meedias ootuspäraselt kõige enam poliitikuid ja ametnikke. Eestikeelses pressis oli allikatena sagedasti esindatud ka ekspertarvamused, sealhulgas viitamised erinevatele uuringutulemustele. Lisaks eristusid eestikeelses pressis arvamusallikatena haridusasutustega seotud grupid, kelle puhul oli valdavalt tegemist venekeelsete koolide õpetajate, õpilaste ja koolijuhtidega. Kosovo ja Tšetsheenia sõjalistest konfliktidest ajendatud avalikud protestiavaldused tõid eestikeelse ajakirjanduse veergudele ka vene noorukid ja nende seisukohad. Venekeelses pressis seevastu pöörati enam tähelepanu vene rahvuslaste ja poliitiliste aktivistide arvamusalaldustele. Ka erinevatele õiguslikele dokumentidele viitamist esines eeskätt venekeelses ajakirjanduses. Tavakodanike arvamusega mingis küsimuses arvestatakse aga nii eesti- kui ka venekeelses pressis harva.

Kui autorite tasandil võib kommunikatsiooni kahe erinevakeelse ajakirjandusruumi vahel hinnata pea olematuks, siis allikate analüüs näitas, et huvi teiskeelses meedias toimuva vastu on tegelikult olemas. Nii eesti- kui ka venekeelses pressis esines sageli viitamist vastavalt vene- ja eestikeelsetes väljaannetes ilmunud tekstidele. See näitab, et ajakirjanduslik integratsioonidebatt, ei kulge vaid keeleliselt eristuvate meediasüsteemide sees, vaid üha sagedamini ka nende vahel. Viimane on kahtlematult positiivne nähe.

Suurendades teistest rahvustest autorite ja intervjuueritavate esinemist integratsiooni puudutavates küsimustes, saaks mõlemakeelse ajakirjanduse roll integratsiooniprotsessis erinevate arvamuste ja kogukondade vahelise infovahetuse kandjana olla suurem. Eestlastest ja mitte-eestlastest autorite artiklite paralleelne avaldamine vene- ja eestikeelses pressis märgib olulist sammu selles suunas.

Integratsiooniga seotud sündmuste ja projektide kajastamine

Integratsioonist ajendasid eelmisel aastal kirjutama ja rääkima mitmed meedia tähelepanu pälvinud sündmused, mistõttu jõudis integratsiooniteemaatika ajakirjanduse vahendusel varasemast jõulisemalt ka laiemale avalikkuse teadvusesse.

Aasta jooksul kõige enam vastukaja leidnud sündmusteks eestikeelses pressis kujunesid keele- ja valimisseaduse muudatused, millega reguleeriti riigikeelekasutust era- ja avalikus sfääris, ning seadusemuudatustega kaasnenud protestiavaldused. Vastandumist demonstreeris ka teine eesti pressis kõige enam kajastatud ja mainitud sündmus: vene noorte NATO-vastased protestiavaldused Tallinnas USA saatkonna ees. Kuigi viimane ei seonud otseselt integratsiooniprotsessiga ega olnud sellest ajendatud, kujunes sellest ometi nn “integratsioonisündmus number kaks”, mis tekitas avalikku arutelu erinevate meediasüsteemide mõjust Eesti integratsiooniprotsessile, vene noorte väljavaadetest Eesti ühiskonnas ning mitte-eestlaste poliitilisest meelsusest ja lojaalsusest Eesti riigi suhtes üldiselt. Eestikeelses meedias sagedamini kajastatud sündmuste seas olid veel keeleinspektsiooni kontrollkäigud Eesti venekeelsetesse koolidesse, venekeelse gümnaasiumi kavandatav üleminek eestikeelsele õpetusele 2007.aastast, ettepanekud mittekodanikele kaitseväeteenistuse võimaldamisest, eesti poliitikute ja kodanike protest OSCE tegevuse vastu Eestis ja mitte-kodanike lastele lihtsustatud kodakondsuse andmise korra kehtestamine. Kui välja arvata ehk viimane sündmus, siis tõi kõigi eelmainitud sündmuste ajakirjanduslik käsitus välja suuremad või väiksemad erimeelsused ning huvidekonfliktid.

Venekeelses pressis pälvisid suuremat tähelepanu üldjoontes samad sündmused, kuid neid kajastati sageli märksa emotsionaalsemas ja konfliktsemas värvingus. Sündmus, millele näiteks eestikeelne press eriti tähelepanu ei pööranud, kuid mis leidis korduvat kajastamist venekeelses ajakirjanduses, oli vene kodaniku Oleg Morozovi arest ja näljastreik. Võrreldes eestikeelse pressiga kajastas venekeelne ajakirjandus märgatavalt sagedamini kõikvõimalikke integratsiooniga seotud konverentse, seminare ja ümarlaua kohtumisi. Eestikeelne press pööras sarnastele sündmustele sageli vaid põgusalt tähelepanu või ei jõudnud informatsioon sedalaadi sündmustest üldse lugejateni. Sarnaste sündmuste sihtgruppideks ei saa ju pidada üksnes mitte-eestlasi.

Integratsiooni põhivaldkondi aluseks võttes olid nii eesti- kui ka venekeelse trükimeedia fookuses möödunud aastal eeskätt keelelis-kommunikatiivse integratsioonisfääriga seotud sündmused (keelenõuete kehtestamine, keeleõppekorraldamine, venekeelse kooli ja haridusega seotud sündmused, integratsiooniteemalised konverentsid ja seminarid, eesti keele õppe korraldamine mitte-eestlastele, vähemuste kultuuriseltside tegevus, venekeelse meediaga

seonduvad sündmused ja rahastamisraskused jms), millele käsitluse sageduselt järgnesid õigusliku-poliitilise integratsiooniga seonduvad sündmused (kodakondsus- ja välismaalasteseaduse muudatused, ettepanekud kodakondsusnõuete lihtsustamiseks, mitte-eestlaste poliitiline tegevus jms). Seevastu integratsiooni sotsiaal-majanduslike aspekte puudutavate sündmuste kajastusi jõudis mõlemakeelsesse trükimeedia veergudele äärmiselt harva. Selle põhjuseks võib ühelt poolt olla integratsiooni sotsiaal-majanduslike aspektide tegelik (üldine) tahaplaanile tõrjutus või teisalt ajakirjanduse vähene huvi nimetatud valdkonnas toimuva vastu.

Samastele järeldustele viis ka integratsiooniprojektide jagunemine integratsiooni põhikategoriate alusel: valdav ajakirjanduses käsitletud projektidest kuulus keelelis-kommunikatiivsesse integratsioonifääri (kõikvõimalikud keeleõppeprojektid, vene noorte võõrustamine eesti peredes ja taludes, integratsioonialased seminarid, meediaprojektid, haridusprojektid) ning vaid üksikud kajastatud projektid olid suunatud integratsiooni sotsiaal-majanduslike või õiguslik-poliitiliste protsesside toetuseks (Vt Tabel 5).

Tabel 5. Ajakirjanduses kajastatud projektid integratsiooni põhisfääride alusel

Projekti valdkond	Eestikeelne ajakirjandus (N)	Venekeelne ajakirjandus (N)
Keelelis-kommunikatiivne	13	13
Õiguslik-poliitiline	3	3
Sotsiaal-majanduslik	2	2
Muu	3	1
Kokku	21	19

Kajastatud integratsiooniprojektide sihtgrupiks olid kõige sagedamini vene lapsed ja noored, asjaolu, mis toetab Eesti riikliku integratsioonipoliitika lähtealustes rõhutatud lastele-noortele suunatust.

Integratsiooniprojektidest tõsteti mõlemakeelses meedias positiivses mõttes esile eeskätt pereõppe ja keeletalude projekte, mille puhul ei rõhutatud niivõrd keeleõppe tulemuslikkust, kuivõrd kontakte ja heade suhete kujunemist kahe rahvuskogukonna esindajate vahel. Erainitsiatiivil teostavate keeleõppeprojektide näol on integratsioon leidnud elanikkonna tasandil väga konkreetse väljundi.

Integratsioonist sündmuste ja projektide kaudu loodav pilt eesti- ja venekeelses ajakirjanduses osutab, et integratsiooniprotsessid ei kulge erinevates sfäärides võrdse tempo ja ulatusega. Kuigi ka riiklik integratsioonistrateegia aastateks 2000-2008 rõhutab keelelis-kommunikatiivse integratsiooni primaarsust, tähendab see tegelikkuses ebaproportsionaalset tähelepanu integratsiooni sotsiaal-majanduslikele ja õiguslik-poliitilistele aspektidele.

Integratsiooniga seotud institutsioonide, organisatsioonide ja ametkondade käsitlemine

Analüüsides integratsiooniga seotud organisatsioonide ja ametkondade tegevuse kajastamist ajakirjanduses, saab öelda, millised institutsionaalsed subjektid on meedia käsitluses integratsiooniprotsessi kaasatud ning kas ajakirjanduse käsitlus erinevate institutsioonide rollist vastab nende tegelikele funktsioonidele ja tegevussuundadele. Teoreetilistes arutlustes on rõhutatud, et integratsioon ei saa olla tsentraalselt juhitud tegevuste ahel¹. Ometi loovad nii eesti- kui ka venekeelne ajakirjandus sellist ettekujutust, omistades integratsiooniprotsessiga seoses enim tähelepanu riiklikele institutsioonide ja valitsusasutuste tegevusele. Riiklikest institutsioonidest mainiti nii eesti- kui ka venekeelses pressis vaadeldud artiklites sagedamini just Riigikogu ja valitsust, mis näitab et integratsiooniprotsessi kulg taandub ajakirjanduses suuresti poliitilistele otsustele ja täidesaatva võimu tegevusele. Teistest riiklikest institutsioonidest käsitleti eesti- ja venekeelses pressis enam haridusministeeriumi ja selles haldusalas olevat keeleinspektsiooni, kodakondsus- ja migratsiooniameti, presidendi kantselei juures tegutseva vähemusrahvuste ümarlaua nng rahvastikuminiistri tegevust.

¹ "Kolmas sektor soodustab mitte-eestlaste integreerimist Eesti ühiskonda" <http://www.ngonet.ee/integratsioon/>

Eesti poliitilistest parteidest tõsteti mõlemakeelses meedias esile just “äärmuslikumaid” või vastandlikke näiteid ehk rahvuslik-konservatiivsema mainega Isamaaliitu ning vene-sõbralikuna kujutletavat Keskerakonda. Hinnangute polariseerumist võis sarnaselt täheldada ka suhtumises Eesti Vene Erakonda, mida nii eesti-kui ka venekeelses meedias käsitleti pigem negatiivses varjundis, ning Eesti Ühendatud Rahvaparteisse ning selle alusel loodud valimisliitu Rahva Usaldus, mis pälvisid pigem positiivseid hinnanguid.

Välisriikide institutsioonidest ja rahvusvahelistest organisatsioonidest eristus käsitlemissageduse alusel selgelt OSCE, mille puhul domineerisid eestikeelses pressis teravalt kritiseerivad või negatiivsed hinnangud, samas kui venekeelne press käsitles antud organisatsiooni püsivalt positiivsena.

Mittetulundussektor, mis peaks olema peamine “tegija” integratsioonimaastikul, ilmneb ajakirjanduses sageli üksnes rahaallikana, millega finantseeritakse erinevaid integratsiooniprojekte. Fondide ja sihtasutuste kõrval (Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus, EL Phare Fond., Avatud Eesti Fond) jääb teiste mitte-tulundusühingute tegevus suuresti ajakirjanduse tähelepanuta. Näiteks vähemusrahvuste kultuuriseltsidest kajastas vaid venekeelne press kultuuriseltsi “Lüüra” tegevust riikliku integratsiooniprogrammi väljatöötamisel ja sedagi negatiivselt hinnates.

Võrreldes eestikeelse pressiga, pööras venekeelne ajakirjandus kolmanda sektori ühendustele siiski rohkemat tähelepanu, käsitledes neid ka hinnanguliselt sageli märksa positiivsemana. See on mõisteta, sest venekeelse auditoriumi jaoks etendavad näiteks fondid reaalses elus väga olulist rolli, aidates muuhulgas kaasa eesti keele õppevõimaluste laiendamisele. Eestikeelne press käsitles integratsiooniga seoses seevastu enam haridusasutuste ja meediakanalite rolli. (Vt Tabel 6). Mainitud institutsioonid sattusid eesti ajakirjanduse tähelepanu alla seoses mitmete korduvalt kajastatud sündmustega nagu venekeelsete koolide õpetajate ja koolijuhtide tasemeoskuse kontrollimine, venekeelse gümnaasiumi kavandatud üleminek eestikeelsele õppetööle, vene noorte NATO-vastased protestiaktsioonid, mis ajendasid rääkima erinevate meediasüsteemide mõjust integratsioonile, ning Eesti avalik-õiguslike venekeelsete meediakanalite rahastamisega ilmnunud raskused.

Tabel 6. Erinevad institutsioonid käsitlemissageduse alusel eesti- ja venekeelses pressis²

Institutsioon	N eesti	% eesti	N vene	% vene
Eesti riigi institutsioonid	126	39%	106	46%
Välisriikide institutsioonid	49	15%	41	18%
Poliitilised parteid	62	20%	33	14%
Fondid	14	4%	18	8%
Kolmas sektor	5	2%	10	4%
Haridusasutused	27	9%	9	4%
Kohalikud omavalitsused	6	2%	7	3%
Meedia	25	8%	8	3%
Äriettevõtted	3	1%	1	0%
Kokku	317	100%	233	100%

Institutsioonide üldkategoriate lõikes hinnati mõlemakeelses meedias keskmiselt kriitilisemalt just Eesti riigiorganite ja valitsusasutuste tegevust, aga ka poliitiliste parteide rolli. **Integratsiooni tulemuslikkuse või õigemini selle puudumise eest nähakse nii eesti- kui ka venekeelses meedias vastutavat eeskätt riiki.** Positiivse hinnangu pälvisid kokkuvõttes mõlemas pressis kategooriad, mis hõlmasid välisriikide institutsioone ja rahvusvahelisi organisatsioone, kohalikke fonde ja kolmanda sektori ühendusi, haridusasutusi ja kohalikke omavalitsusi. Vastandlikuks osutus aga eesti- ja venekeelse ajakirjanduse suhtumine meediakanalite rolli integratsiooniprotsessis. Eestikeelse ajakirjanduse hinnangud olid sealjuures pigem negatiivsed, venekeelse press omad aga pigem positiivsed. Eestikeelse ajakirjanduse kriitilised hinnangud on sealjuures Eesti venekeelse trükimeedia ja Venemaa meediakanalitega, venekeelne press Eestis aga peab end samas oluliseks mitte-eestlaste huvide esindajaks ja kaitsjaks.

² Antud tabel ei hõlma integratsiooniprojektide bloki all fikseeritud projektide rahastajaid ja teostajaid.

Kuigi eesti- ja venekeelse pressis hinnangud teatud ametkondade ja organisatsioonide suhtes ei erine oluliselt, leidub samas ka institutsioone, mis tegutsevad ühe meediasüsteemi silmis integratsiooniprotsessi toetavatena, teise meediasüsteemi käsitluses aga seda pärssivana.

Kokkuvõtteks

Käesoleva peatüki kokkuvõttena võib teha kolm põhilist järeldust:

- Nii eesti- kui ka venekeelses pressis domineerib ametkonnakeskne ja poliitiliste institutsioonide rolli rõhutav integratsioonikäsitlus. Sellele viitavad nii tekstides kasutatud info- ja arvamusallikad kui ka erinevate institutsioonide käsitlemisagedus.
- Nii eesti- kui ka venekeelses pressis edastatav informatsioon puudutab eeskätt integratsiooni keelelis-kommunikatiivses sfääris toimuvat. Avalikkuse tähelepanuta jäävad aga peaaegu täiesti integratsiooni sotsiaal-majanduslikud protsessid.
- Integratsiooniga seotud sündmustes, mida ajakirjandus kajastab, domineerivad konfliktusele ja erimeelsustele viitavad sündmused, positiivseid sõnumeid leiab integratsiooniga seotud sündmustest märksa harvemini.

On oluline, et ajakirjanduslik integratsioonidebatt ei kulgeks eralditoimivates, keeleliselt piiritletud ja mõtteliselt suletud meediasüsteemides. Integratsioon peab toimima ka massimeediatasandil, suurendades mõlemakeelse meediasüsteemi vahelist kommunikatsiooni ja diskussiooni autorite ja erinevate vaatepunktide osas ja kahandades sisulisi erinevusi, mis ilmnevad integratsiooniprotsessi erinevate aspektide ja sündmuste käsitlemisel.